

Schoolbibliotheken en informatievaardigheden: een gesprek met James Henri

Op 29 november 2005 begeleidde de Australische professor James Henri een workshop in Diest rond informatievaardigheden en de rol van de bibliothecaris daarin. Na de workshop hadden Myriam Lemmens en Bruno Vermeeren een gesprek met hem. Dat ging over schoolbibliotheken en informatievaardigheden, maar vooral ook over de belangrijke en veranderende rol van het onderwijs.

Een tiental jaar geleden lanceerde James Henri het begrip 'the information literate school community'. Informatiegeletterdheid¹ aanleren, zo argumenteerde hij, is meer dan leerlingen vaardigheden bijbrengen. De hele schoolgemeenschap moet informatievaardig worden.

James Henri publiceerde heel wat artikels over schoolbibliotheken en informatievaardigheden. Hij voerde onder meer onderzoek naar de rol van het schoolhoofd bij het ontwikkelen van succesvolle programma's voor schoolbibliotheken. Henri, Australiër van geboorte, doceert momenteel aan de Universiteit van Hong Kong en is bijzonder actief op het internationale vlak. Zo is hij vice-president van de International Association for School Librarianship (IASL) en, sinds eind 2005, voorzitter van de IFLA-sectie School Libraries and Resource Centers.

In november was professor Henri te gast in de Lage Landen. Hij leidde een workshop op het NVB-congres in Ede, Nederland en gaf een lezing voor de studenten Informatie- en Bibliothekwetenschap aan de Universiteit Antwerpen. Op 29 november begeleidde hij in Diest, op verzoek van de sectie Schoolbibliotheken van de VVBAD, een workshop over informatievaardigheden en de rol van de bibliothecaris daarin (zie elders in dit nummer).

INTERVIEW

Myriam Lemmens, bibliotheekcoördinator
Provinciale Hogeschool Limburg
myriam.lemmens@phlimburg.be
Bruno Vermeeren, beleidsmedewerker VVBAD
bruno.vermeeren@vbad.be

Foto's
Myriam Lemmens

James Henri

"Als je de vertrouwde omgeving van je eigen cultuur verlaat, wordt het bijzonder moeilijk om informatiegeletterd te zijn."

Bibliotheek- & archiefgids: Je wijst voortdurend op het belang van informatiegeletterdheid. Toegang hebben tot informatie is een belangrijke voorwaarde voor informatievaardigheden. Maar veel mensen hebben geen toegang tot informatie op het internet. Zelfs niet alle bibliotheken bieden internet (gratis) aan. Moeten we ons niet eerst daarop concentreren?

James Henri: Doelmatig en doelgericht toegang hebben tot informatie is een onderdeel van het informatieproces. In zekere zin zijn mensen die geen toegang hebben tot het internet benadeeld. Maar aan de andere kant kunnen diegenen die wel toegang hebben daar te veel op vertrouwen. Het kan leiden tot slordig informatiegebruik, zoals 'knippen en plakken'. In feite is er altijd meer informatie dan je nodig hebt. De vraag is eerder welke informatie we niet dan welke we wel nodig hebben. Denk alleen al aan het aantal e-mailberichten dat je op één dag ontvangt. We reageren altijd vlug-vlug. We hebben geen tijd om een doordacht antwoord te schrijven.

Toch denk ik dat we ons niet zozeer zorgen moeten maken over de hoeveelheid informatie dan wel over de verscheidenheid van standpunten. We worden gedomineerd door commerciële mediabedrijven met een eigen politieke visie. De informatie die we krijgen, komt van een steeds kleiner aantal bronnen. Kranten in verschillende landen brengen gelijksoortig nieuws, meestal vanuit hetzelfde standpunt. Afhankelijk van hoe democratisch en hoe open het systeem is, heb je ruimere toegang, maar het blijft beperkt. Vinden onze kinderen wel alternatieve standpunten op het internet? Werken de zoekmachines niet zo dat ze overwegend het Amerikaanse standpunt weergeven? Dat zijn voor mij interessantere vragen.

Informatiegeletterd zijn betekent niet dat je toegang hebt tot alle informatie en die kunt gebruiken voor je doeleinden. Mensen hebben nooit toegang tot alle informatie. Uiteindelijk is de vraag: ben je informatiegeletterd in jouw lokale gemeenschap?

B&A: Je zegt dat informatie een proces is en geen 'ding'. Maar informatie is toch altijd een 'ding'. Het gaat nog altijd over boeken, tijdschriften, bibliotheken?

J.H.: Informatie is zowel een proces als een product. Je kunt op dezelfde manier denken over geld. Wil je naar de film gaan, dan geef je iemand geld en je krijgt toegang tot de filmzaal. Dus geld 'rolt' van de ene persoon naar de andere. Maar geld is ook een maat voor rijkdom. We zetten ons geld op de bank en zeggen dat we heel rijk zijn. Die twee eigenschappen zijn in zekere zin tegenstrijdig, want hoe meer geld we gebruiken om te ruilen, hoe minder we hebben om aan vast te houden. Denk aan mensen die heel rijk sterven maar altijd heel Spartaans geleefd hebben. Deze mensen lijken het doel van geld niet begrepen te hebben. Op dezelfde manier kunnen we de bedoeling van

informatie misverstaan. Het doel is informeren, begrijpen, betekenis vatten. Vele scholen hebben dat niet door. Ze benadrukken de kwaliteit van hun ICT-infrastructuur, van de toegankelijkheid van informatie voor hun studenten. Maar diezelfde studenten knippen en plakken. Ze vinden informatie maar zijn niet betrokken, ze construeren geen betekenis.

Twintig of dertig jaar geleden kostte het veel tijd om aan informatie te geraken. Dus verzamelden we informatie voor het geval we ze nodig zouden hebben. Vandaag kunnen we informatie zeer snel verzamelen. We moeten ze niet meer opslaan en beschikbaar hebben, zo lang we snel toegang kunnen krijgen. Toegang krijgen tot 'informatie als een ding' is nu belangrijker geworden dan die informatie echt bezitten.

“Wat ik eigenlijk wil zeggen met informatie als een proces, is dat we ons moeten afvragen wat het doel van informatie is.”

Zijn bibliothecarissen managers van verpakte informatie, of maken ze deel uit van de onderwijswereld? Ik denk dat hun toekomst in de onderwijswereld ligt. Er zijn twee opvattingen over onderwijs: de ene is dat een onderlegd persoon veel weet. Een andere visie is dat hij dingen begrijpt. Hij kan redeneren, argumenteren en synthetiseren in een complexe wereld.

B&A: Geldt dat voor alle bibliothecarissen, ook die uit openbare bibliotheken?

J.H.: Yep. Cultuur is toch een onderdeel van onderwijs? We leven in een specifieke cultuur, met aspecten die belangrijk zijn voor onze identiteit. Wie in België leeft, verschilt in sommige opzichten van wie in Duitsland of in Nederland leeft. Dat we allemaal McDonald's eten, verandert daar niets aan. De openbare bibliotheek speelt een belangrijke rol in het behoud van onze cultuur. Het is een plaats waar cultuur besproken kan worden en het is een plaats voor diegenen die geen toegang hebben tot informatie. Zolang onze scholen mensen niet opleiden tot informatievaardige burgers heeft de openbare bibliotheek een belangrijke opvoedende rol en verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld voor immigranten die vaardigheden missen die wij essentieel achten. Wie kijkt er naar je om als je 23 bent, geen Nederlands of geen Frans spreekt en in België komt wonen? Wie kan je

die vaardigheden bijbrengen? Ik denk dat de openbare bibliotheek hier een maatschappelijke verantwoordelijkheid draagt.

Naar mijn idee delen alle bibliothecarissen – in overheidsdiensten, bedrijven, openbare bibliotheken... – deze rol. Ze moeten een netwerk vormen om mensen te begeleiden van hun eerste levensjaar tot ze 92 zijn. Leren duurt een leven lang. De verpakking van informatie verandert zo snel dat we mensen er steeds opnieuw vertrouwd mee moeten maken.

B&A: Maar is het verwerven van de vaardigheid om met een grote hoeveelheid informatie om te gaan wel iets nieuws? Ook vroeger – in de tijd van relatief schaarse gedrukte informatie met louter boeken, artikels en archiefstukken – was het niet zozeer een probleem de juiste beschikbare informatie te vinden, maar in te schatten waar je tijd (en verplaatsing en opzoeking) in moest steken en waar niet. Sommige studenten kregen toen al hun eindverhandeling niet af omdat ze niet selectief genoeg waren bij het vinden van informatie, of gewoon omdat het niet altijd even gemakkelijk was te komen tot een goede synthese van die informatie.

J.H.: De wereld is totaal anders dan 20 jaar geleden. De informatiedragers die we nu vanzelfsprekend vinden, bestonden toen niet. Ze brengen de wereld dichterbij en bieden ons toegang tot plaatsen die voordien onbereikbaar bleven. Denk aan de aanslagen in de metro van Londen: mensen stuurden beelden door vanaf hun mobiele telefoons. We konden bijna op het moment zelf zien wat er gebeurde. Onze wereld – of toch die delen die over de technologie beschikken – wordt overspoeld door instant informatie. Iedereen kan een uitgever zijn. Iedereen kan informatie produceren. Maar hoe beslissen we of iets betrouwbaar is of niet, of het om een hoax gaat, om propaganda?

Iedereen kan informatie vinden. Maar is het de informatie die we werkelijk zoeken? Leren studenten de juiste vragen stellen? Dat is de kern van informatiegeletterdheid. We kunnen een restaurant vinden in Antwerpen, maar kunnen we er een vinden dat het eten serveert waar we zin in hebben? Een restaurant vinden dat tegemoetkomt aan onze behoefte is een complexe opdracht.

We hebben nooit de verschillen onderzocht tussen informatie in verschillende culturen of talen. Informatiegeletterdheid komt erop neer dat we ons bewust zijn van de vragen die een intelligente persoon zich zou stellen in bepaalde omstandigheden en hoe deze persoon die vragen zou oplossen. Weet je, als je de vertrouwde omgeving van je eigen cultuur verlaat, wordt het bijzonder moeilijk om informatiegeletterd te zijn. In een andere cultuur moet je bijna helemaal opnieuw beginnen. Maar je weet op zijn minst welke processen je moet doorlopen, dus het leerproces verloopt veel sneller, net zoals het leren van een taal wanneer je vertrouwd bent met het leren van talen.

B&A: Je zegt in je boek dat informatiegeletterdheid aangeleerd wordt in een cultuur die comfortabeler is voor studenten dan voor leerkrachten. Is informatiegeletterdheid dan niet meer een probleem voor de leerkrachten dan voor de studenten? Kan het zijn dat mensen opgroeien en van hun leeftijdgenoten leren hoe ze met informatie moeten omgaan, zodat het probleem zichzelf oplost?

J.H.: Het informatieparadigma verandert almaar sneller. Honderd jaar geleden was het voor een volwassene en een kind waarschijnlijk hetzelfde. Vandaag is een volwassene van mijn generatie opgegroeid met radio, daarna zwart-wit-televisie, vervolgens kleurentelevisie. De jonge mensen van vandaag groeien op in een heel andere wereld, met heel andere vormen van technologie die voor hen veel toegankelijker zijn dan de technologieën uit onze tijd voor ons.

De dominante technologie zal altijd die technologie zijn waar de adolescent beter vertrouwd mee is. Zelfs tijdens twaalf jaar onderwijs zal die dominante technologie vaak wijzigen. De vraag zal zijn of de leerlingen zullen blijven mee-evolueren. Kijk naar ons, volwassenen, hoeveel zijn wij veranderd? Net zoals wij meer vertrouwd zijn met een boek dan met technologie, zullen zij beter vertrouwd zijn met bepaalde technologieën dan met andere.

Onthoud wel dat toegang op zich niet veel betekent. Mijn generatie had toegang tot boeken, maar niet iedereen leerde lezen. Niet iedereen leerde wanneer er behoefte was aan informatie of dat informatie een proces is. Vandaag hebben studenten toegang tot veel meer informatie, maar ook zij kunnen onvoldoende geïnformeerd zijn omdat ze niet informatiegeletterd zijn.

En de arme oude leerkracht blijft steeds verder achterop. Scholen moeten zich daar bewust van worden. Ze moeten hun aanpak wijzigen. Een school moet een gemeenschap van lerenden zijn waar iedereen iedereen onderwijst. In goed functionerende scholen onderwijzen leerkrachten zowel elkaar als leerlingen en onderwijzen leerlingen zowel elkaar als leerkrachten. Leerkrachten moeten kansen bieden om te leren. Ze moeten in geen geval de antwoorden leveren. Ze moeten de juiste vragen stellen. Leerlingen kunnen in die mix hun eigen technologische expertise inbrengen. Het is niet omdat leerlingen een bepaalde technologie beheersen, dat ze informatievaardig zijn met die technologie. Maar als hun vertrouwdheid met die technologie gedeeld wordt met de leerkrachten, scheidt dat een gemeenschappelijke leeromgeving.

We moeten geïnteresseerd zijn in informatiegeletterdheid: houden van de kwaliteit van informatie, van het vermogen om een goede argumentatie op te bouwen. Of een kind dat nu doet in een geschreven vorm of als onderdeel van een spel of een presentatie maakt niets uit. We moeten ons afvragen of ze het idee gevat hebben en kunnen doorgeven.

B&A: Dus voor jou is het belangrijk om het hele schoolstelsel te veranderen, niet alleen de bibliotheek?

J.H.: In mijn visie draait het bij informatiegeletterdheid om leren en leren is een verantwoordelijkheid van de hele school. Informatiegeletterdheid dus ook. De relatie tussen leerkracht en student veranderen is behoorlijk belangrijk. We weten vaak meer over wat er in een gevangenis gebeurt dan in een school. In een gevangenis is er een gesloten tv-circuit en kunnen we in elke cel kijken. Wat er in de klas gebeurt, blijft compleet verborgen. Het idee van teamwork, delen, samenwerken wordt niet in de praktijk gebracht. We praten tegen onze studenten over een wereld waarin we problemen oplossen in teamverband, maar we brengen dat niet in praktijk.

Steven Heppell, professor in de didactiek, neemt het voortouw bij de hervorming van scholen in Groot-Brittannië. Hij ontwikkelde *Notschool*, een virtuele school die de Britse overheid creëerde om het probleem op te lossen van

tienjarige heeft alleen een dataset nodig om mee te spelen. Zelfs in *Notschool* is de mobiele telefoon maar een medium tussen de student en de rest van de wereld. Het gaat in feite om communicatie. De mobiele telefoon betekent alleen dat ze verbonden kunnen worden met hun eigen thuis, het is geen doel op zich. Dus ja, ik wil een revolutie in de school en niet alleen in de bibliotheek.

B&A: En bibliothecarissen moeten die revolutie maken?

J.H.: Bibliothecarissen staan natuurlijk maar aan de zijlijn. Ze zullen nooit de schoolwereld kunnen veranderen. Zelfs leerkrachten kunnen dat niet. Uiteindelijk zullen het allicht de gemeenschap en in het bijzonder de werkgevers zijn die de school zullen veranderen. Wat willen goede werkgevers? Ze willen kids die kunnen denken. Ze willen kids die beslissingen kunnen nemen. Ze willen kids die verantwoordelijkheid kunnen dragen. Ze willen teamwork en meestal ook enige kennis van technologie. Kennis in specifieke domeinen zal belangrijk zijn in bepaalde beroepen, maar die zal meestal verworven worden na het secundair onderwijs.

“Zoeken en vinden van informatie is maar een klein onderdeel van informatiegeletterdheid. Het is veel belangrijker dat je wat je gevonden hebt, kunt maken tot iets dat een verschil maakt in je leven.”

B&A: Proberen we niet om de methodes om te zoeken in boeken, tijdschriften of encyclopedieën toe te passen op een heel nieuwe vorm van informatievergarings die misschien een hele nieuwe zoekmethode vereist? Moeten we jonge mensen, die opgegroeid zijn met het internet, hun eigen methodes niet laten ontdekken en ontwikkelen?

J.H.: Zoeken en vinden van informatie is maar een klein onderdeel van informatiegeletterdheid. Het is veel belangrijker dat je wat je gevonden hebt, kunt maken tot iets dat een verschil maakt in je leven.

studenten die niet naar school gingen, de wet overtraden en zich antisociaal gedroegen. Deze kinderen gaan nog steeds niet naar school, ze leren aan een iMac en aan het ene eind van een mobiele telefoon. Ze hebben onderwijzers, ze hebben een structuur, maar ze lopen school in hun eigen omgeving, wat die ook mag zijn. De studenten beslissen over veel van wat er gebeurt in het curriculum. Het verbazingwekkende aan *Notschool* is dat de studenten die er afstuderen, vergelijkbare scores halen dan de gemiddelde student in het secundair onderwijs in Groot-Brittannië².

En dan hebben we het nog niet over de technologie in scholen. De vraag is trouwens of we al die nieuwe technologie nodig hebben op school. We gebruiken ze om een dertienjarige toegang te geven tot actuele informatie. De economet *out there in the real world* heeft die meest recente informatie nodig om te beslissen wat te doen en wat te laten. De der-

Je stelt die vraag alleen omdat je in een wereld zonder internet geboren bent. Een kind zou deze vraag niet stellen. Natuurlijk, als ze zoekmachines gebruiken, moeten ze zich ervan bewust zijn dat die alleen maar informatie vinden van een bepaalde soort. Andere soorten informatie vinden ze niet. Als jongeren dat weten, kunnen ze beslissen wanneer ze de andere vormen van informatie nodig hebben en wanneer niet. Veel mensen beseffen dat niet. Ze denken dat alles zich aan de andere kant van een zoekmachine bevindt.

Je hebt gedeeltelijk gelijk. De zoekmethodes zullen veranderen en vermoedelijk redelijk snel. Maar het onderscheid tussen zoeken en verzamelen zal niet veranderen. Als onderdeel van het zoekproces moet je de vraagstelling verfijnen. Alleen wanneer er een heldere en duidelijke focus is, zou de zoekster echt informatie moeten gaan verzamelen.

B&A: Wanneer je praat over de *information literate school community* die beter presteert dan andere types van scholen, heb je dan enig bewijs dat ze het beter doen, of veronderstel je dat alleen maar?

J.H.: Op dit ogenblik is het empirische bewijs beperkt tot kleine projecten. Enkele daarvan staan in mijn boek³. Er zijn geen studies op grote schaal. Er is echter meer dan voldoende bewijs dat traditionele vormen van onderwijs niet de gewenste resultaten leveren – zoals een kritische houding, creatief denken, onderzoeksvaardigheden en autonoom leren – terwijl die onmisbaar zijn in onze informatiesamenleving. In een school beschikken we over mensen – leerkrachten, leerlingen, anderen – en technologie. Traditionele scholen gebruiken daar maar een fractie van. Ze maken te weinig gebruik van de leerlingen en ze creëren geen gemeenschap. Mensen werken er als individuen. Ze delen niet, leren niet van elkaar.

Het is nauwelijks bewezen dat lerende organisaties betere resultaten opleveren dan andere. Dat is gedeeltelijk omdat dit moeilijk te onderzoeken is en gedeeltelijk omdat mensen het niet nodig vinden om dit te onderzoeken. Je neemt toch aan dat tevreden werknemers, lerende werknemers, gemakkelijker problemen kunnen oplossen? Je beschikt dan over mensen die zich kunnen aanpassen, die kunnen veranderen, net zoals de wereld om hen heen verandert. Traditionele scholen zijn opgezet als plaatsen waar kinderen leren, maar zijn het ook lerende organisaties? Wat als je leerkrachten vastzitten in de opvattingen uit de tijd dat ze zelf aan de universiteit studeerden? Door de nadruk te leggen op de informatiegeletterdheid van de leerkrachten, verzekert de 'informatiegeletterde schoolgemeenschap' dat hun opvattingen zich blijven ontwikkelen.

B&A: Het verbaasde me dat je dit in je boek beargumenteert vanuit theorieën van kennismangement, eerder dan vanuit pedagogische theorieën zoals het constructivisme.

J.H.: Het is waar dat ik me baseer op uiteenlopende ideeën, misschien door mijn achtergrond in economie, filosofie, pedagogie en bibliotheekwezen. Ik haal de ideeën een beetje van overal om onze opvatting over de school te veranderen. Wat is de school? Wat is het verband tussen

school en thuis, school en werk, school en leven? Om te leren moeten we informatie zien als een actief begrip, als informeren, geïnformeerd worden. Dat vraagt engagement, activiteit en onderzoek. Maar het vraagt ook aangepaste infrastructuur en leercultuur. Vaak sturen leerkrachten kinderen erop uit om projecten uit te voeren, maar zonder verband met hun vaardigheden. We begeleiden hen niet, we

bereiden hen niet voor. *Just do it!* Terwijl aandacht voor het onderzoeksproces wil zeggen: wat leerlingen doen boeiend en succesvol maken omdat leerkrachten hen erop voorbereid hebben.

Kennismangement komt er uiteindelijk op neer dat mensen ideeën uitwisselen en gezamenlijk oplossingen zoeken. Scholen zijn daar niet goed in als ze leerkrachten isoleren. Wanneer leren leerkrachten van elkaar? De 'informatiegeletterde schoolgemeenschap' is niet de plaats waar leerlingen leren, het is de plaats waar studenten, de leerlingvolwassenen van de toekomst, samen leren met de leerkrachten, de volwassenen van vandaag.

Noten

1. James Henri gebruikt de term 'information literacy' ruimer dan 'informatievaardigheden', zodat we hier de suggestie volgen van één van de deelnemers aan de workshop in Diest en de Engelse term vertalen door 'informatiegeletterdheid'. Zie ook het verslag van de workshop elders in dit nummer.
2. <http://www.apple.com/uk/education/articles/stephenheppell>.
3. *Leadership Issues in the Information Literate School Community*, zie recensie elders in dit nummer (p. 53).